

„Vietinių romų integracijos priemonių suderinamumas su romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015-2020 veiksmų planu ir Europos Tarybos rekomendacijomis dėl efektyvių romų integracijos priemonių šalyse narėse: Lietuvos romų dalyvavimas švietimo sistemoje“

2017 m.

TYRIMĄ VYKDĖ: Gabrielė Račkauskaitė

Pagal sutartį su Tautinių mažumų departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Nr. SP-42.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: • romų etninė grupė • romai • integracija • švietimo sistema • savivaldybės • lankomumas • priemonės • įtraukimas • vaikai

TURINYS

1. Tyrimo metodologija	3
2. Romų vaikų įsitraukimas į švietimo sistemą: situacijos apžvalga	4
3. Pagrindinės problemos su kuriomis susiduriama vykdant romų vaikų integraciją į švietimo sistemą savivaldybėse	6
4. Įstatymų ir teisės aktų nustatyta vaiko grąžinimo į mokyklą tvarka	8
5. Lietuvoje taikomų vaiko grąžinimo į ugdymo procesą procedūrų schemos veiksmingumo įvertinimas	13
6. Geroji romų vaikų įtraukimo ir išlaikymo švietimo sistemoje praktika: Ukmergės rajono savivaldybės atvejis	14
7. Ukmergės praktikos pritaikymo kitose savivaldybėse galimybės	16
8. Romų integracijos į Lietuvos visuomenę visuomenę 2015-2020 veiksnių plane numatytos su švietimu susijusios priemonės	16
9. Europos Komisijos rekomendacijų dėl efektyvių romų integracijos priemonių šalyse narėse ir Lietuvai skirtų įvertinimų švietimo srityje apžvalga	18
10. Išvados ir rekomendacijos.....	20
11. <i>Summary</i>	22

1. Tyrimo metodologija

Studija (tyrimas) „Vietinių romų integracijos priemonių suderinamumas su romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015-2020 veiksmy planu ir Europos Tarybos rekomendacijomis dėl efektyvių romų integracijos priemonių šalyse narėse: Lietuvos romų dalyvavimas švietimo sistemoje“ parengta vykdant Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės užsakymą, pagal 2017 m. balandžio 27 d. sutartį Nr. SP-42.

Tyrimo tikslas – parengti Lietuvos romų dalyvavimo švietimo sistemoje studiją, kuri suteiks daugiau išsamios informacijos apie nacionaliniame bei tarptautiniame lygmenyse esančias bei siūlomas romų integracijos į švietimo sistemą priemones ir praktines galimybes įtraukti romus į mokymo procesą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti su romų vaikų švietimu penkiose Lietuvos savivaldybėse susijusius duomenis (Vilniaus m. sav., Marijampolės sav., Šiaulių m. sav., Šalčininkų m. sav., Panevėžio m. sav.).

2. Išanalizuoti pagrindines problemas, su kuriomis susiduriama savivaldybėse siekiant įtraukti ir išlaikyti romų vaikus švietimo sistemoje;

3. Įvertinti savivaldybių pajėgumus įgyvendinti priemones, skirtas romų integracijai į švietimo sistemą.

Tyrimo metodika

Siekiant įvardinti pagrindines su romų vaikų dalyvavimui švietimo sistemoje susijusias problemas ir įvertinti romų integracijos į švietimo sistemą priemones ir praktines galimybes įtraukti romus į mokymo procesą, buvo atlikta įstatymų, teisės aktų apžvalga, mokslinių tyrimų apžvalga, atliekama oficialių ir akademinų šaltinių analizė, taip pat naudojami statistinių apklausų ir tyrimų duomenys bei kokybiniai interviu su vietinio švietimo lauko veikėjais penkiose savivaldybėse (Vilniaus m. sav., Marijampolės sav., Šiaulių m. sav., Šalčininkų r. sav., Panevėžio m. sav.).

Kokybiniai interviu - struktūruotų kokybinių interviu metu buvo apklausta po du specialistus (mokytojas ir socialinis pedagogas arba direktoriaus pavaduotojas ugdymui) iš daugiausiai romų vaikų turinčių mokyklų kiekvienoje iš penkių savivaldybių. Taip pat įvykdyti interviu su kiekvienos savivaldybės švietimo skyriaus arba vaiko gerovės komisijos atstovais. Tyrimo metu iš viso paimta ir išanalizuota 26 interviu. Tyrime dalyvavo 3 mokyklos iš Panevėžio m. savivaldybės, po 2 mokyklas iš Marijampolės, Vilniaus m. ir Šiaulių m. savivaldybių, 1 mokykla iš Šalčininkų r. savivaldybės.

Teisės aktų apžvalga - tyrime buvo analizuojami pagrindiniai Lietuvos Respublikos įstatymai ir teisės aktai susiję su švietimo įgyvendinimu ir vaiko priežiūra Lietuvoje. Tyrimo rekomendacijų dalyje taip pat buvo analizuojami Europos Komisijos oficialūs siūlymai šalims narėms, kaip efektyviai vykdyti romų integraciją į valstybinę švietimo sistemą.

Tyrimo geografija - tyrimas apima mikro ir makro lygmenis. Mikro lygmenyje struktūruotų kokybinių interviu pagalba buvo išskiriamos pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria romų vaikai švietimo sistemoje penkiose savivaldybėse. Makro lygmuo apėmė Lietuvos Respublikos teisės aktų ir įstatymų apžvalgą bei Europos Komisijos rekomendacijas šalims narėms.

VARTOJAMOS SĄVOKOS

Mokyklos nelankantis mokinys – įregistruotas Mokinių registre vaikas, kurio deklaruota gyvenamoji vieta yra atitinkamoje savivaldybėje, arba vaikas, įrašytas į gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitą pagal savivaldybę, kurioje gyvena, tačiau per mėnesį be pateisinamos priežasties neatvykęs į mokyklą praleido daugiau kaip pusę pamokų ar ugdymui skirtų valandų.

Mokyklą vengiantis lankyti mokinys – mokinys, be pateisinamos priežasties neateinantis į visas tą dieną vykstančias pamokas.

Mokyklos nelankantis mokinys – mokinys, per mėnesį praleidęs per 50 procentų pamokų be pateisinamos priežasties.

Nesimokantis vaikas – neįregistruotas Mokinių registre vaikas iki 16 metų, kurio deklaruota gyvenamoji vieta yra atitinkamoje savivaldybėje, arba vaikas, įrašytas į gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitą pagal savivaldybę, kurioje gyvena.

Specialistas – psichologo, socialinio pedagogo, socialinio darbuotojo ar kitą atitinkamą kvalifikaciją turintis asmuo, teikiantis pagalbą vaikui, sprendžiant su juo susijusias problemas.

2. Romų vaikų įsitraukimas į švietimo sistemą: situacijos apžvalga

Vaikai ir jaunimas sudaro didelę dalį Lietuvoje gyvenančios romų populiacijos. Sociologai pastebi, kad romų bendruomenės amžiaus struktūra skiriasi nuo visos Lietuvos gyventojų amžiaus struktūros - ši gyventojų grupė yra santykinai jaunesnė.¹ Tado Leončiko teigimu, tai reiškia, kad didelė dalis Lietuvos romų vienu ar kitu būdu susiduria su šalies švietimo sistema. Vaikai ir jaunimas - patys mokydami, jų tėvai - priimdami sprendimus dėl vaikų išsilavinimo. Dėl šios priežasties švietimas tampa „vienas svarbiausių visuomenės ir valstybės institutų santykiyje su romų mažuma“, turintis itin svarbią įtaką tolesnei romų integracijai į visuomenę ir socialinei raidai apskritai. Specialistai sutinka, kad švietimas turėtų būti vienas iš reikšmingiausių romų integracijos politikos prioritetų.²

2001–2015 m. Lietuvoje romų vaikų išsilavinimas pastebimai keitėsi – palyginti su 2001 m. surinktais duomenimis, neraštingumas ir nebaigtas pradinis išsilavinimas šioje amžiaus grupėje mažėjo 39 proc. (2001 m. – 47 proc., 2011 m. – 11 proc., 2015 – 8 proc.), daugėjo pagrindinį išsilavinimą įgijusių asmenų nuo 7 iki 27 proc. 2011 m. romų vaikų (10–19 m.) išsilavinimas nuo bendraamžių vaikų visoje Lietuvoje ryškiau skyrėsi tik įgyjant vidurinį išsilavinimą, o neraštingumo, pradinio ir pagrindinio išsilavinimo rodikliai skyrėsi 1–

¹ Tadas Leončikas, Romų švietimo iššūkiai. Etniškumo studijos. 2006, Nr.1, p. 87-119.

² Ibid

5 proc. (2001 m. skirtumai siekė 11– 36 proc.).³ Nepaisant to, romų vaikų dalyvavimas Lietuvos švietimo sistemoje vis dar yra viena svarbiausių problemų, kurios sėkmingas sprendimas daro tiesioginę įtaką efektyvesniam romų integracijos į Lietuvos visuomenę procesui.

Apklausų duomenys rodo, jog Lietuvoje didžioji dalis romų tautybės moksleivių dar mokosi mokyklų pradinėse klasėse, tačiau yra pastebimas reikšmingas mokinių skaičiaus vyresnėse klasėse didėjimas.⁴ 2015-2016 m. 47% romų vaikų lankė pradines klases, 32% romų mokėsi 5-8 klasėse, 9 ir 10 klases lankė 12% romų, 1,2% romų moksleivių mokėsi 11 ir 12 klasėse.⁵

Palyginus su vyresnei amžiaus grupei priklausančiais romų tautybės vaikais, jaunesniojo mokyklinio amžiaus (7-11 metų) romai mokyklą lanko aktyviau: dalyvauja mokymosi procese, užsiima popamokinėmis veiklomis. Nepaisant to, pastebima, kad šio amžiaus vaikai mokykloje susiduria su tam tikrais sunkumais; sunkios finansinės sąlygos namuose, nepakankamas tėvų išsilavinimas, vėlesnis mokyklos lankymo pradžios amžius gali lemti ankstyvą romų vaikų pasitraukimą iš švietimo sistemos.⁶ Vyresnieji romų tautybės moksleiviai nelanko ugdymo įstaigų dėl jaunesniame amžiuje patirtų nesėkmių, ir dėl tam tikrų paauglystę pasiekusiems jaunuoliams kylančių sunkumų. Dr. V. Kontvainės teigimu, nesant galimybių romų tautybės mokinių išlaikyti bendrojo ugdymo mokykloje, svarbu stiprinti alternatyvaus ugdymo prieinamumą anksti iš mokyklos pasitraukiantiems moksleiviams. Kiekvienam romų išlaikymo ugdymo sistemoje atvejui būtini aktyvūs švietimo įstaigų darbuotojų ir savivaldybės administracijos veiksmai.⁷

Romų vaikų švietimo situacija penkiose savivaldybėse (Vilniaus m., Šalčininkų r., Šiaulių m., Panevėžio m. ir Marijampolės) skiriasi nežymiai, tai atspindi bendrąsias romų mokymo tendencijas Lietuvoje. V. Kontvainės tyrimo duomenimis, Šalčininkų raj., Šiaulių m. savivaldybėse romai silpnai ir vidutiniškai dalyvauja bendrajame ugdyme, tačiau lanko popamokines veiklas. Marijampolėje romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje yra santykinai didesnis, nei kitose Lietuvos savivaldybėse, daugiau moksleivių mokosi ir jaunesnėse, ir vyresnėse klasėse. Panevėžio m. savivaldybės vaikų švietimui didelę įtaką daro mieste veikiantis Vaikų dienos užimtumo centras, tačiau ankstyvo pasitraukimo iš mokyklos rizika išlieka. Vilniuje esant dideliame mokyklinio amžiaus romų skaičiui, romų situacija skirtingose mokyklose varijuoja nuo žemo lankomumo, iki aktyvaus dalyvavimo mokyklos gyvenime.

Prie teigiamų pokyčių Vilniaus m. savivaldybėje prisideda Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2016 m. patvirtinta Vilniaus (Kirtimų) romų taboro bendruomenės integracijos į Lietuvos visuomenę 2016–2019 metų programa. Vienas iš šios programos tikslų - skatinti romų tautybės žmonių integraciją į švietimo sistemą. Programos rėmuose yra organizuojamas Kirtimuose gyvenančių romų vaikų pavežėjimas iki ugdymo įstaigų ir atgal, tokiu būdu prisidedant prie trukdžių romų integracijai į švietimo sistemą eliminavimo.

³ Projekto „Vietinės romų platformos - kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ interneto svetainė, <<http://www.romuplatforma.lt/svietimas/>>

⁴ Vita Kontvainė, „Romų bendruomenių ir savivaldybių bendradarbiavimo įgyvendinant Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 metų veiksmų planą galimybių studija“, 2016.

⁵ Mokinių registro duomenys, 2016 m.

⁶ Kontvainė, 2016

⁷ Ibid

Programos priemonė Nr. 2.1.2. „Organizuoti romų tautybės vaikų ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo įstaigų lankymą: teikti individualias ir grupines psichologo, socialinio pedagogo konsultacijas romų tautybės vaikams, steigiant papildomus socialinių pedagogų etatus ugdymo įstaigose, organizuoti romų taboro vaikų pavėžėjimą iki ugdymo įstaigų ir atgal, padėjėjų pagalba aktyvinti vaikų lankymąsi ugdymo įstaigose“ yra koordinuojama Vilniaus m. savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto departamento, Socialinės paramos centro, Vilniaus miesto psichologinės-pedagoginės tarnybos.⁸

Svarbu atkreipti dėmesį į Vilniuje ir Panevėžyje veikiančius vaikų dienos centrus, kurių veiklos galimai teigiamai veikia romų vaikų dalyvavimą švietimo sistemoje: dienos centruose vaikai ruošia pamokas, socializuojasi. Vilniaus mieste romų vaikai turi galimybę gauti viešosios įstaigos „Romų visuomenės centras“ teikiamas paslaugas, tokias kaip ikimokyklinis ir priešmokyklinis vaikų ugdymas; dienos centro „Laipteliai į viršų“ renginiai, socialinių įgūdžių ugdymas, pagalba sprendžiant socialines problemas. Panevėžio vaikų dienos užimtumo centre siūlomas socialinis, etinis, intelektualinis, fizinis ugdymas, vaikai užsiima popamokinėmis veiklomis, skiriamas dėmesys romų kultūros ir tradicijų puoselėjimui bei problemų, su kuriomis susiduria vaikai, sprendimui. Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės duomenimis, 2015 m. 33 proc. romų vaikų lankė vaikų dienos arba vaikų užimtumo centrus.⁹

Visose savivaldybėse 2016 m. rugsėjį darbą pradėjo Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgyvendinamo projekto „Vietinės romų platformos – kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ tarpininkai, kurie taip pat prisideda gerinant romų vaikų integraciją mokyklose. Tarpininkų veiklos apima prevenciją, bendravimą su vaikų tėvais, vaikų palydėjimą į mokyklą, pagalbą ruošiant namų darbus ir sprendžiant mokykloje kilusias problemas.

3. Pagrindinės problemos su kuriomis susiduriama vykdant romų vaikų integraciją į švietimo sistemą savivaldybėse

Atlikus ir išanalizavus giluminius interviu su tikslinėmis specialistų grupėmis, penkiose savivaldybėse buvo identifikuotos pagrindinės kliūtys, su kuriomis susiduriama vykdant romų vaikų integraciją į švietimo sistemą. Šios kliūtys - mokyklos nelankymas, tėvų motyvacijos stoka, vėlyvas įsitraukimas į ugdymo procesą ir lietuvių kalbos nemokėjimas - yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir formuoja kompleksinę lankomumo problemą.

Pagrindinė savivaldybių švietimo įstaigose tyrimo metu identifikuota problema - romų etinei grupei priklausančių mokinių lankomumas. Visose penkiose savivaldybėse ši problema buvo įvardijama kaip dažniausiai pasitaikanti ir sunkiai sprendžiama. Skirtingų mokyklų specialistai teigia:

„Romų vaikai praleidžia daug pamokų, kurios vėliau yra nepateisinamos. Taip pat tie, kurie nelanko pamokų, turi nepatenkinamus pusmečių ir metinius įvertinimus.“

„Pagrindinė problema yra jų lankomumas, jų nenoras mokytis, motyvacijos stoka.“

⁸ Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimas dėl Vilniaus (Kirtimų) romų taboro bendruomenės integracijos į visuomenę 2016–2019 metų programos tvirtinimo, 1-410, 2016-04-19.

⁹ Projekto „Vietinės romų platformos - kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ interneto svetainė, <<http://www.romuplatforma.lt/svietimas/>>

„Romų ir ne romų vaikų lankomumas skiriasi dėl mokymosi motyvacijos stokos, romų vaikai dažnai serga. Praleidžia pamokas dėl šeiminių priežasčių (išvykų, švenčių).“

Daugelis pedagogų įvardijo romų vaikų motyvacijos stoką ne tik eiti į pamokas, bet ir apskritai įsisavinti naujas žinias. Dauguma jų, pasak mokytojų, nepakankamai dėmesio skiria ir namų darbų ruošimui.

Apskritai romų vaikų lankomumas stipriai skiriasi tarp skirtingo amžiaus grupių vaikų. Pradinėse klasėse romų vaikai linkę praleidinėti mažiau pamokų, tačiau įprastai daugiau nei ne romų etninei grupei priklausantys vaikai. Vyresnėse klasėse ši lankomumo problema tarp romų vaikų didėja, jie vis rečiau lanko pamokas, o dažnai apskritai nebegrįžta į mokyklą. Dauguma pedagogų savivaldybėse taip pat pažymėjo, jog romų vaikai daug rečiau lanko ir užklasines veiklas bei būrelius: *„Nelabai lanko, pradeda lankyti, bet nėra pastovūs, jiems greitai pradeda nepatikti, palanko, bet nebaigia lankyti.“*

Penkiose savivaldybėse yra pastebimas nevienodas lankomumo problemos intensyvumas. Ryškiausiai iš penkių savivaldybių išsiskiria Šiaulių m. savivaldybės mokymo įstaigos. Interviu metu paaiškėjo, jog Šiauliuose besimokantys romai, nors ir linkę daugiau vėluoti į pamokas nei ne romų tautybės vaikai, tačiau pamokas be pateisinamos priežasties praleidžia retai. Ne taip kaip Šiauliuose, kitose savivaldybių mokyklose lankomumą mokytojos ir socialinės pedagogės įvardijo kaip pačią svarbiausią ir dažniausiai pasitaikančią problemą:

„Dažniausiai pamokos lieka nepateisintos, nes iš gydytojų pažymos apie ligą taip ir neatneša. Tie, kurie nelanko pamokų, turi nepatenkinamus pusmečių ir metinius įvertinimus“

„Kai vyresni vaikai sunkiau [išlaikyti mokykloje], nes jie ir tėvų neklauso. Pradinukai lanko geriau, bet nuo 5 klasės pradeda nelankyti.“

„Romai praleidžia labai daug pamokų, kurios dažniausiai nepateisinamos. [...] Dėl prasto lankomumo jie negeba išmolti elementariausių dalykų – skaityti ir skaičiuoti, nes grįžę po ilgos pertraukos į mokyklą, būna pamiršę, ko išmoko.“

Analizuojant interviu su specialistais pastebima, jog lankomumo problema tiesiogiai susijusi ne tik su romų vaikų motyvacijos stoka mokytis, tačiau ir nepakankamais pačių tėvų pozityviais veiksmais, kurie nukreiptų vaikus dalyvauti ir išlikti švietimo sistemoje. Su nelankančių romų mokinių tėvais susiduriantys pedagogai išskiria mažą pačių tėvų motyvuotumą skatinti vaikus eiti į mokyklą:

„Romų tautybės tėvams dažnai trūksta atsakomybės siekiant užtikrinti privalomą mokslą, trūksta noro bendradarbiauti su mokykla.“

Šis tėvų motyvacijos nebuvimas pasireiškia mažu įsitraukimu į mokyklos reikalus, įsipareigojimų pranešti apie vaiko neatvykimus į mokyklą nesilaikymu bei pareigos užtikrinti, jog vaikas eitų į mokyklą, nevykdymu.

Vėlyvas įsitraukimas į ugdymo procesą taip pat sąlygoja tai, kad neproporcingai pagal amžių po klases pasiskirstę romų vaikai dažniau nelanko mokyklos. Pokalbių su švietimo darbuotojais metu paaiškėjo, kad pasitaiko atvejų, kuomet romų vaikai vėliau pradeda lankyti mokyklą (pavyzdžiui, būdami 9-10 metų). Tokie vaikai patenka į klases, kuriose turi mokytis kartu su jaunesniais už save mokiniais, klasėje nesutampa skirtingo amžiaus vaikų interesai ir poreikiai. Su šia problema taip pat susiduria tie mokiniai, kurie dėl įvairių priežasčių kelis metus kartoja kursą arba grįžta į mokyklą po ilgesnės pertraukos.

Interviu metu penkiose savivaldybėse išryškėjo ir kitas svarbus faktorius prisidedantis prie kompleksinės lankomumo problemos - kalbos barjeras. Pasak pedagogų, dažnai pasikartoja atvejis, kai romų vaikai, ypatingai pradinėse klasėse, nemoka arba labai prastai moka lietuvių kalbą.

Skirtingai nei lankomumo atveju, lietuvių kalbos mokėjimas nevienodai pasiskirstęs tarp penkių savivaldybių mokyklų. Labiausiai su lietuvių kalbos nemokėjimu susiduria Marijampolės miesto ir Šalčininkų rajono savivaldybių mokyklas lankantys romų vaikai. Vilniaus, Šiaulių ir Panevėžio miestų savivaldybėse mokytojos ir socialinės pedagogės teigė, jog nors romų vaikai turi didesnių sunkumų dėl lietuvių kalbos, rašymo ir sklandaus skaitymo nei ne romų tautybės vaikai, tačiau didelė dauguma romų vaikų besimokančių šių savivaldybių mokyklose moka kalbą.

Tačiau ne vienas pedagogas pastebėjo, jog kalbos mokėjimas daro įtaką įgyjant pagrindinį išsilavinimą. Lietuvių kalbos nemokėjimas arba prastas mokėjimas sukuria atskirtį ne tik bendraujant su savo bendraamžiais klasėje, bet taip pat apsunkina žinių įsisavinimo procesą. Lietuvių kalbos nemokantiems vaikams reikia įdėti daugiau pastangų norint įsisavinti žinias, tačiau kartu egzistuojanti problema - prastas mokyklos lankomumas, motyvacijos mokytis stoka ir motyvuojančios aplinkos šeimoje trūkumas užkerta kelią šiam žinių įsisavinimui ir tik dar labiau apsunkina integracijos procesą. Tuo pačiu metu prastas kalbos mokėjimas apsunkina vaikų mokymąsi, trukdo siekti gerų rezultatų, bendrauti su kitais mokyklą lankančiais vaikais, pritapti mokyklos bendruomenėje. Šios priežastys gali lemti vaikų motyvacijos lankyti mokyklą mažėjimą.

Blogas lankomumas tiesiogiai veikia romų vaikų integraciją į švietimo sistemą. Mokytojai pastebi, jog nelankydamas mokyklos vaikas nepakankamai įsisavina suteikiamas žinias, atsilieka savo sugebėjimais nuo bendraklasių bei neskatina savo socialinių įgūdžių, neužmezga ryšio su kitais mokyklos vaikais bei pedagogais. Dėl šios priežasties romų vaikų ir ne romų vaikų atskirtis didėja, o romų vaikai dažniau apskritai iškrenta iš švietimo sistemos. Analizuojant romų vaikų dalyvavimo švietimo sistemoje tendencijas skirtingose savivaldybėse, pastebimos pagrindinės kliūtys, kurios gali turėti reikšmingą įtaką romų pasitraukimui iš švietimo sistemos: blogas mokyklos lankomumas, motyvacijos trūkumas mokytis tiek iš romų vaikų, tiek jų tėvų pusės, vėlyvas ir netolygus įsitraukimas į ugdymo sistemą ir nepakankamas lietuvių kalbos mokėjimas. Kadangi kliūtys, su kuriomis susiduria romų vaikai, yra kompleksinės, išryškėja viena pagrindinių problemų, trukdančių sėkmingai jų integracijai į švietimo sistemą - lankomumas. Atsižvelgiant į tai, tampa svarbu iširti, kokias priemones mokyklos ir savivaldybės turi bei gali taikyti siekiant gražinti ir išlaikyti vaiką švietimo sistemoje, ir įvertinti realų šių priemonių pritaikymą ir veiksmingumą.

4. Įstatymų ir teisės aktų nustatyta vaiko gražinimo į mokyklą tvarka

Išanalizavus Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos pateiktus duomenis, Ukmergės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymą dėl mokinių lankomumo apskaitos ir mokyklos (pamokų) nelankymo prevencijos tvarkos aprašo patvirtinimo, Panevėžio „Aušros“ progimnazijos mokinių pamokų lankomumo apskaitos ir mokyklos nelankymo prevencijos tvarkos aprašą ir remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, pateikiamas teorinis vaiko gražinimo į Lietuvos švietimo sistemą tvarkos aprašas.

Šiame apraše yra numatytos priemonės, kurių turi ir gali imtis ugdymo įstaigos ir savivaldybių institucijos, siekdamos vykdyti prevenciją, grąžinti ir išlaikyti vaiką mokykloje. Šiuos veiksmus vietiniu lygmeniu atlieka: mokykla (mokytojai, klasių auklėtojai, socialiniai pedagogai, psichologai, mokyklos vaiko gerovės komisija), savivaldybė (vaiko teisių apsaugos skyrius, vaiko gerovės komisija, policija, seniūnija).

Žemiau pateiktos priemonės, skirtos tam, kad būtų užtikrinamas mokinių pamokų lankomumas, stiprinama kontrolė ir vykdoma mokinių pamokų nelankymo prevencija, varijuoja nuo mažiausio intensyvumo prevencinių veiksmų iki aktyvių veiksmų (vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės skyrimo mokyklos nelankančiam mokiniui).

Pirmuosius žingsnius, skirtus stebėti mokinių lankomumą, turi vykdyti mokyklos. Ugdymo įstaigos turi:

- 1) Vykdyti mokinių lankomumo apskaitą, Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinėje sistemoje NEMIS pateikti duomenis apie praleistą pamokų skaičių ir praleidimo priežastis, informaciją, kada mokinys pradėjo lankyti mokyklą;
- 2) Nustatyti mokyklos nelankančių mokinių mokyklos nelankymo priežastis;
- 3) Nagrinėti mokinių nenoro lankyti mokyklą, mokyklos nelankymo, baimių eiti į mokyklą, nesėkmingo mokymosi priežastis, imasi veiksmų, padedančių sugrąžinti vaikus į Mokyklą ir sėkmingai mokytis (socialinis pedagogas, mokyklos vaiko gerovės komisija);
- 4) Sprendžiant konkretaus vaiko problemas rinkti informaciją iš mokytojų, klasės vadovų (kuratorių), švietimo pagalbos specialistų, tėvų (globėjų, rūpintojų), vaiko, atsižvelgti į aplinkos ir mokyklos mikroklimato veiksnius, su kuriais susiduria vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, vaikai iš socialinę atskirtį patiriančių, rizikos grupės, ekonominių sunkumų turinčių, išvykusių į užsienį šeimų, planuoti, kaip ir kas bus daroma, kokia švietimo ar kita pagalba bus teikiama, kas ir už ką bus atsakingas; analizuoti teikiamos švietimo pagalbos mokiniui veiksmingumą, (Mokyklos vaiko gerovės komisija);
- 5) Teikti švietimo pagalbą mokyklos nelankančiam mokiniui;
- 6) Kilus įtarimui, kad tėvai netinkamai auklėja vaiką (dėl vaiko nepriežiūros), apie vaiko nelankymą pranešti Vaiko teisių apsaugos skyriui;
- 7) Jei surastas nesimokantis vaikas neatvyksta į mokyklą per 10 dienų nuo patikrinimo akto (vaiko nesimokymo priežasčių nustatymo ir fiksavimo) surašymo, mokykla apie tai praneša vaiko teisių apsaugos skyriui, kuris pagal kompetenciją imasi priemonių vaiko teisei į mokslą užtikrinti;
- 8) Išnaudojus visus mokyklos turimus resursus ir nepavykus panaikinti mokyklos nelankymo priežasčių ir sugrąžinti mokyklos nelankančią mokinį į mokyklą, mokyklos vadovas Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nustatyta tvarka (Žin., 2010, Nr. 157-7969) gali kreiptis į rajono savivaldybės administracijos direktorių dėl vaiko minimalios priežiūros priemonės ar vidutinės priežiūros priemonės skyrimo mokyklos nelankančiam mokiniui.

Lietuvos mokyklos gali vykdyti savo vidinę mokinių lankomumo apskaitą, priimti mokyklos lygmens mokinių lankomumo apskaitos ir nelankymo prevencijos tvarkos aprašą (nusistatant konkrečias atsakomybes ir veiksmų schemą dar iki mokiniui tampant mokyklos nelankančiu mokiniu), taikyti mokyklos vidaus drausmines priemones mokiniams, be pateisinamos priežasties praleidžiantiems pamokas. Žemiau pateikiamos bendrosios veiksmų gairės, kurių vaikui neatvykus į mokyklą turi imtis mokyklos darbuotojai:

Klasės auklėtojas

- 1) mokiniui neatvykus į mokyklą ir tėvams (globėjams, rūpintojams) apie tai nepranešus, per 2 darbo dienas išsiaiškina neatvykimo priežastis, reikalui esant, informuoja mokyklos administraciją;
- 2) renka ir tvarko praleistas pamokas ir pavėlavimus į pamokas pateisinančius dokumentus, elektroniniame dienyne pateisina mokinių praleistas pamokas;
- 3) individualiai dirba su pamokų nelankančiais, vėluojančiais mokiniais;
- 4) organizuoja pokalbius su vėluojančio į pamokas, pamokų nelankančio, vengiančio lankyti mokyklą ar mokyklos nelankančio mokinio tėvais;
- 5) apie mokinį, vengiantį lankyti mokyklą ar jos nelankantį, nedelsiant informuoja socialinį pedagogą, mokyklos vaiko gerovės komisijos pirmininką, atsižvelgiant į klasės auklėtojo jau taikytas priemones, planuojami klasės auklėtojo ir socialinio pedagogo tolesni bendri veiksmai, mokinsys, kviečiamas į Vaiko gerovės komisijos posėdį.

Socialinis pedagogas

- 1) stebi mokinių lankomumą elektroniniame dienyne, bendrauja su klasių auklėtojais ir aptaria mokinių lankomumą, esant poreikiui, dalyvauja klasių auklėtojų metodinės grupės susirinkimuose;
- 2) individualiai dirba su mokyklos nelankančiais mokiniais ir jų šeimomis, analizuoja pamokų praleidimo priežastis, kartu su mokiniu, jo tėvais (globėjais, rūpintojais) ir klasės auklėtoju, psichologu, kitais mokyklos švietimo pagalbos specialistais ieško sprendimo būdų;
- 3) inicijuoja Vaiko gerovės komisijos neeilinius posėdžius dėl pamokų ar mokyklos vengiančių lankyti, nelankančių mokinių svarstymo

Mokyklos vaiko gerovės komisijos nariai

- 1) renkasi į neeilinius posėdžius dėl pamokų nelankančių, mokyklą vengiančių ar mokyklos nelankančių mokinių svarstymo ir priima nutarimus dėl nuobaudų taikymo, posėdžiuose su mokiniu dalyvauja tėvai (globėjai, rūpintojai), klasės auklėtojas, o rizikos šeimai - priskirtas socialinis darbuotojas;
- 2) sudaro pamokų nelankančių, mokyklą vengiančių lankyti ir mokyklos nelankančių mokinių sąrašus. Su šiais mokiniais ir jų šeimomis dirba iki bus užtikrintas pamokų lankomumas;
- 3) inicijuoja vizitus, kuriuose dalyvauja ir klasės auklėtojas, į mokinio namus;
- 4) mokiniui, per mėnesį praleidus daugiau kaip 50 proc. pamokų be pateisinamos priežasties, raštu informuojami jo tėvai, esant reikalui, Vaiko teisių apsaugos skyrius, policijos komisariato viešosios tvarkos skyrius ar mokyklai skirtas policijos specialistas. Mokiniui, pakartotinai per mėnesį praleidus daugiau kaip 50 proc. nepateisintų pamokų, raštu kreipiamasi į savivaldybę dėl minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės taikymo.

Įgyvendinant vėlesnius vaikų lankomumo kontrolės žingsnius, prie mokyklos veiklos prisijungia savivaldybės institucijos, kurių pareiga yra užtikrinti, kad vaikai mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas ir skirti savivaldybės administracijos padalinį, atsakingą už vaikų apskaitos organizavimą ir tvarkymą. Savivaldybė organizuoja ir koordinuoja duomenų apie nesimokančius vaikus, taip pat mokyklos nelankančius mokinius rinkimą, vaikų faktinės gyvenamosios vietos ir jų nesimokymo, mokyklos nelankymo priežasčių nustatymą. Į sistemą

NEMIS įtraukti savivaldybės teritorijoje gyvenančių, bet nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių sąrašai yra teikiami vaiko teisių apsaugos skyriams, socialinės paramos skyriams, seniūnijoms, policijos, sveikatos priežiūros ir kitoms įstaigoms, kurios, koordinuojamos savivaldybės administracijos paskirto vaikų apskaitos tvarkytojo, kartu bendradarbiaudamos su mokyklomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, bendruomenėmis, vaikų tėvais (globėjais, rūpintojais), surenka ir pateikia vaikų apskaitos tvarkytojui informaciją apie vaiko faktinę gyvenamąją vietą ir jo nesimokymo, mokyklos nelankymo priežastis.

Savivaldybių pajėgumai identifikuoti ir įtraukti į grąžinimo švietimo sistemos procesą iš jo iškritusius vaikus yra santykinai dideli, savivaldybės turi galimybę kreiptis į kitų savivaldybių administracijas ir įstaigas dėl duomenų apie faktinę vaiko gyvenamąją vietą ir jo nesimokymo ar mokyklos nelankymo priežastis pateikimo. Jei savivaldybių administracijos neranda nesimokančio vaiko (t. y. neįregistruoto Mokinių registre vaiko iki 16 m.) pagal deklaruotos gyvenamosios vietos adresą, nenustato jo faktinės gyvenamosios vietos, turi pagrįstų įtarimų, kad gali būti pažeidžiama vaiko teisė mokytis, ir pateikia šiuos faktus patvirtinančius duomenis, gali kreiptis į teritorines policijos įstaigas dėl tarnybinės pagalbos ir prašyti nustatyti vaikų faktinę gyvenamąją vietą.

Savivaldybės kontroliuojamas veiklas įgyvendina šios institucijos:

Vaiko teisių apsaugos skyriai

- 1) Padeda mokykloms nustatyti nesimokymo ir mokyklos nelankymo priežastis, pateikia patikslintus duomenis savivaldybės vaikų apskaitos tvarkytojui;
- 2) Pagal savivaldybės teritorijoje nesimokančių vaikų sąrašą nustato, kurie vaikai yra iš šeimų, įtrauktų į socialinės rizikos šeimų apskaitą, lanko tas šeimas, nustato nesimokymo priežastį ir perduoda patikslintus duomenis Švietimo skyriui;
- 3) Pagal kompetenciją imasi priemonių užtikrinti vaiko teisei į mokslą.

Savivaldybės vaiko gerovės komisija

- 1) Siūlo savivaldybės administracijos direktoriui nesimokančiam vaikui ar mokyklos nelankančiam mokiniui skirti vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonę.

Policija

- 1) Organizuoja nesimokančių vaikų paiešką pagal jų gyvenamąją vietą;
- 2) Pateikia savivaldybės švietimo skyriui patikslintą informaciją apie faktinę nesimokančio vaiko gyvenamąją vietą
- 3) Kartu su Vaiko teisių apsaugos tarnyba įstatymų nustatyta tvarka taiko civilines, administracines ar baudžiamąsias poveikio priemones nesimokantiems vaikams ir mokyklos nelankantiems mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), siekiant užtikrinti vaikų iki 16 metų mokymąsi pagal privalomojo švietimo programas.

Seniūnijos

- 1) Teikia duomenis bendrojo ugdymo mokykloms apie jų aptarnaujamoje teritorijoje gyvenančius vaikus (deklaravusius gyvenamąją vietą ir faktiškai gyvenančius seniūnijos teritorijoje);
- 2) Padeda mokykloms nustatyti nesimokymo ir mokyklos nelankymo priežastis.

Žemiau pateikiama mokyklų ir savivaldybių galimybių grąžinti vaiką į ugdymo sistemą schema:

MOKYKLA

Klasės auklėtojas

- Aiškinasi priežastis ir kreipiasi į tėvus
- Kartu su **socialiniu pedagogu** lankosi vaiko namuose ir bendrauja su tėvais
- Kreipiasi į socialinį pedagogą ir mokyklos administraciją

Mokyklos administracija

Kilus įtarimui dėl netinkamos vaiko priežiūros, apie vaiko blogą lankomumą praneša vaiko teisių apsaugos skyriui. Esant reikalui šeimai teikiamos **psichologo konsultacijos**.

Socialinis pedagogas

Kreipiasi į mokyklos vaiko gerovės komisiją

SAVIVALDYBĖ

Administracija

- Organizuoja ir koordinuoja duomenų apie nesimokančius ir mokyklos nelankančius mokinius rinkimą;
- Neradus nesimokančio vaiko, gali kreiptis į teritorines policijos įstaigas

Policija

- Organizuoja nesimokančių vaikų paiešką pagal jų gyvenamąją vietą;
- Kartu su Vaiko teisių apsaugos tarnyba įstatymų nustatyta tvarka taiko civilines, administracines ar baudžiamąsias poveikio priemones nesimokantiems vaikams ir mokyklos nelankantiems mokiniams, jų tėvams.

Vaiko teisių apsaugos skyrius

- Renka duomenis apie nelankančius vaikus,
- Imasi priemonių užtikrinti vaiko teisei į mokslą,
- Nustato ir lanko socialinės rizikos šeimas

Savivaldybės vaiko gerovės komisija

Siūlo savivaldybės administracijos direktoriui nesimokančiam ar mokyklos nelankančiam vaikui skirti vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonę.

Mokyklos vaiko gerovės komisija

- Rengia neeilinius posėdžius, kuriuose dalyvauja mokykla, tėvai, jei tai rizikos grupei priklausanti šeima - jai priskirtas socialinis darbuotojas, svarsto nuobaudas
- Mokiniui, per mėnesį praleidus daugiau kaip 50 proc. pamokų be pateisinamos priežasties, raštu informuoja tėvus, esant reikalui, vaiko teisių apsaugos skyrius, policijos komisariato viešosios tvarkos skyrius ar mokyklai skirtus policijos specialistas.
- Mokiniui, pakartotinai per mėnesį praleidus daugiau kaip 50 proc. nepateisintų pamokų, išnaudojus visus mokyklos resursus, raštu kreipiamasi į savivaldybę dėl minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės taikymo.

Seniūnijos

- Teikia duomenis bendrojo ugdymo mokykloms apie jų aptarnaujamoje teritorijoje gyvenančius vaikus;
- Skiria socialinį darbuotoją

Socialinis darbuotojas

- Padeda šeimoms spręsti vaiko nelankymo problemas

5. Lietuvoje taikomų vaiko gražinimo į ugdymo procesą procedūrų schemos veiksmingumo įvertinimas

Išanalizavus interviu su mokyklos darbuotojais penkiose savivaldybėse paaiškėjo, jog ne visos oficialiuose dokumentuose egzistuojančios priemonės yra pritaikomos praktikoje. Tolesnėje tyrimo dalyje bus aptariama, kokios vaiko gražinimo į mokyklą ir išlaikymo joje priemonės yra naudojamos, kurios iš jų yra pasitelkiamos retai ir kokias priemones pedagogai siūlo įtraukti į vaiko gražinimo į mokyklą schemą.

Tyrimo metu buvo surinkti ir susisteminti duomenys apie visose tiriamose savivaldybėse estinčią kovos su mokyklos nelankymu praktiką. Žemiau pateikiami faktiniai rajono institucijų atliekami veiksmai:

Vaiko nelankomumo atveju situaciją pirmiausiai aiškina klasės vadovas, kuris bando išsiaiškinti su vaiku tiesiogiai užmegzdamas pokalbį, mėgindamas išsiaiškinti priežastis, kodėl vaikas praleidžia pamokas. Beveik visada šis priežasties identifikavimas yra vykdomas kartu su vaiko šeima. Mokytojai skambina tėvams, kviečiasi į mokyklą išsiaiškinti problemą ir padėti ją spręsti, arba lankosi mokinio namuose. Nepavykus išspręsti problemos, klasės vadovas kreipiasi į socialinį pedagogą. Jei mokinys ir toliau nelanko mokyklos, situacija aptariama mokyklos vaiko gerovės komisijoje, kur numatomi tolesni žingsniai: kreipimasis pagalbos į VTAS ir savivaldybės Vaiko gerovės komisiją. Apskritai dauguma mokyklų reguliariai teikia duomenis vaiko gerovės komisijai, kuri gali stebėti besikeičiančią situaciją ir į ją reaguoti savo numatytomis priemonėmis, pavyzdžiui, sudėtingų atvejų metu yra siunčiami seniūnijos socialiniai darbuotojai išsiaiškinti problemą šeimoje ir padėti ją išspręsti.

Remiantis interviu su mokytojais metu surinkta medžiaga, vienas svarbiausių žingsnių skatinti mokinių lankomumą yra nuolatinis mokyklos bendravimas ir bendradarbiavimas su tėvais, globėjais (rūpintojais) bei kitomis už vaiko gerovę atsakingomis institucijomis: „*Užtikrinti lankomumą labai sudėtinga, kadangi tiek mokinių tėvai, tiek patys mokiniai visiškai nesuinteresuoti lankyti gimnazijos. Tėvai neužtikrina vaikų lankomumo, todėl svarbu kalbėti su jais ir įtikinti, jog vaikų švietimas yra svarbu. Šiam tikslui reikėtų ir kitų institucijų pagalbos*“. Pasak pedagogų visos įvardintos priemonės yra naudojamos, tačiau ne visuomet pavyksta pasiekti tikslą. Dauguma mokytojų įvardijo, kad trūksta būdų, kuriais būtų galima paskatinti romų tėvus motyvuoti vaikus lankyti mokyklą ir prisiimti atsakomybę vaikams to nedarant. Nors ir mėginama kurti dialogą su tėvais, tačiau dažnai pastebimas jų suinteresuotumo trūkumas. Patys romų tėvai vengia mokytojų, kurie juos bando informuoti apie mokyklos nelankančius vaikus: „*Mano mokinio tėtis niekada neateidavo į mokyklą, vaikas pasakojo, kad jis mokyklos bijo. Kartais tėvai nenori net iki klasės ateiti. Tai dažnai reikia gudrauti ir tėvus bandyti kažkaip privilioti pakalbėti.*“

Išanalizavus kokybinius interviu su mokyklų ir savivaldybių darbuotojais, nustatytos sisteminės problemos, trukdančios realiai pilna apimtimi įgyvendinti teorinį vaiko gražinimo į švietimo sistemą ir išlaikymo joje modelį. Pastebima, kad visose šio modelio pakopose didelė reikšmė yra skiriama informacijos rinkimui, duomenų kaupimui ir registravimui, institucijų žingsnių protokolavimui. Atsižvelgiant į tai, kad vaiko gražinimui į mokyklą skiriami resursai nėra dideli, kyla pavojus netinkamai juos paskirstyti, ir neproporcingai susikoncentruoti į administracinę veiklą.

Komunikacija tarp mokyklos ir savivaldybės yra potencialiai probleminė mokinio grąžinimo į švietimo sistemą schemas dalis. Nors bendradarbiavimas tarp mokymo įstaigų ir savivaldos institucijų gali būti plėtojamas įvairiais kanalais, pastebima, kad pasitaiko atvejų kuomet siekiamos pagalbos mokyklos patenka į „uždarą ratą“: susidūrus su lankomumo problema, mokykla kreipiasi į savivaldybę, kuri įpareigoja mokyklą šią problemą išspręsti. Tokia ydinga praktika sustabdo schemas, į kurią įsijungia visos miesto ar rajono institucijos, veikimą.

Sėkmingą šios schemas pritaikymą praktikoje taip pat riboja darbuotojų, dirbančių ties specifinėmis problemomis, stygius. Pagal Lietuvoje numatytą tvarką, mokykloje sprendžiant vaiko iš rizikos grupei priklausančios šeimos lankomumo problemas, svarstymuose dalyvauja ir šeimai priskirtas socialinis darbuotojas. Interviu davę informantai pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai nepakankamai dirba su socialinės rizikos šeimomis, jų nepakanka nuosekliai spręsti kiekvienos šeimos problemas. Mokyklų darbuotojai pastebi, kad didesnis mokytojo padėjėjų skaičius galėtų prisidėti prie sėkmingo romų vaikų dalyvavimo pamokose, geresnės socializacijos, ryšio su mokyklos bendruomene puoselėjimo. Visa tai padėtų gerinti vaikų lankomumą. Nepaisant to, šiuo metu mokyklos gali įdarbinti ribotą skaičių mokytojo padėjėjų, jiems tenkantis darbo krūvis yra didelis, ne visi vaikai gauna papildomą pagalbą.

Neišnaudota priemonė vaikų lankomumui gerinti - nuobaudų tėvams taikymas. Nors Lietuvos Respublikos įstatymuose yra numatyta galimybė mokyklos nelankančių, nesimokančių vaikų tėvams taikyti civilines, baudžiamąsias ar administracines nuobaudas, mokyklų darbuotojai pastebi, kad ši priemonė nėra naudojama efektyviai. Piniginės baudos kaip tiesioginė vaiko nelankymo pasekmė trumpuoju laikotarpiu galėtų paskatinti tėvus aktyviau prisidėti prie vaiko dalyvavimo švietimo sistemoje. Pasak pedagogų, ši priemonė būna veiksminga, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje vertėtų koncentruotis į kitus motyvacijos įsitraukti į švietimo sistemą stiprinimo būdus.

Nuobaudų kontekste svarbu paminėti ir bendrąjį diskursą, su kuriuo susiduria lankymo problemų turintys mokiniai. Informantai atkreipia dėmesį, kad vaikui pirmiausiai reikia padėti, o ne jį bausti. Pavyzdžiui, apsilankymas pas psichologą romų vaikams asocijuojasi su psichinėmis ligomis, jie vengia susitikimų su specialistu, nes „nenori būti *psichai*“. Policijos pareigūnų, įgaliotinių bendradarbiavimas su mokyklomis nelankantiems romų vaikams taip pat kelia diskomfortą dėl visuomenėje paplitusių diskriminuojančių romų etninės bendruomenės sąsajų su kriminaliniu pasauliu. Tam, kad socialinių įgūdžių stokojančiam vaikui grąžinimo į mokyklą procedūros būtų kuo mažiau traumuojančios, specialistai turi būti apmokyti dirbti sprendžiant šiuos jautrius klausimus, vaikams yra labai svarbus pozityvus disciplinavimas.

6. Geroji romų vaikų įtraukimo ir išlaikymo švietimo sistemoje praktika: Ukmergės rajono savivaldybės atvejis

Remiantis dr. V. Kontvainės rekomendacijomis, tam, kad būtų efektyviai sprendžiama romų vaikų lankomumo problema, savivaldybėms tikslinga semtis patirties iš tų vietinės valdžios institucijų ir atskirų mokyklų, kurios sėkmingai įgyvendina ankstyvo pasitraukimo iš ugdymo sistemos prevenciją. Mokslininkė pateikia Ukmergės raj. savivaldybės pavyzdį, kuris

buvo išsamiai aprašytas 2012 m. sociologiniame tyrime „Romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje: Vilniaus m. ir Ukmergės r. savivaldybių palyginimas“.¹⁰

Ukmergės r. savivaldybė specialistų yra pateikiama kaip pavyzdinis gerosios praktikos atvejis taikant nesimokančių ir mokyklos nelankančių vaikų apskaitą ir užtikrinant vaikų gražinimą į ugdymo įstaigas. Remiantis tyrime „Romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje: Vilniaus m. ir Ukmergės r. savivaldybių palyginimas“ pateiktais duomenimis, Ukmergės rajone buvo sėkmingai įdiegta viena iš pirmųjų nesimokančių vaikų apskaitos sistemų.

Prieš daugiau nei penkiolika metų pradėta taikyti mokyklos nelankymo ir prevencijos tvarka apima pamokas praleidžiančių mokinių duomenų rinkimą kiekvienoje rajono mokykloje, šios informacijos analizę ir problemų sprendimą individualiu lygmeniu, komunikacijai su vaiku pasitelkiant mokyklų darbuotojus, socialinius pedagogus, psichologus, vaiko gerovės komisijas. Ukmergės r. savivaldybės švietimo skyrius į vaikų lankomumo stebėjimo sistemą įtraukia ir pedagoginės psichologinės tarnybos darbuotojus bei nepilnamečių reikalų inspektorius. Kiekviename vaiko sugražinimo į mokyklą etape koordinuotai veikia atitinkamų įstaigų - mokyklų, savivaldybių, kitų tarnybų - specialistai.

Vykdamas prevenciją ir mokyklos nelankančių vaikų (re)integraciją į ugdymo įstaigas Ukmergėje, itin reikšmingas yra pirmasis lankomumo stebėjimo etapas - nesimokančių vaikų duomenų rinkimas mokyklos lygmeniu bazėje NEMIS. Mokymo įstaigos administracija registruoja visus pamokų nelankymo atvejus, sudarinėja vaikų sąrašus, perduoda surinktą informaciją savivaldybės švietimo skyriui.

Antrasis etapas yra skirtas identifikuoti tendencingus ir susirūpinimą keliančius nelankymo atvejus, kurie potencialiai gali virsti nedalyvavimu švietimo sistemoje apskritai. Tokie atvejai atpažįstami, kai vaikas praleidžia pamokas be pateisinamos priežasties, dažnai nelanko mokyklos, praleidžia daug pamokų. Atsižvelgiant į tai, kad mokyklos turi galimybę savivaldybės švietimo skyriui atskirai pateikti informaciją apie kiekvieną vaiką su jo individualia lankomumo apskaita, sudėtingi mokyklos nelankymo atvejai yra perduodami vaiko gerovės komisijai. Apsvarščius kiekvieną atvejį, komisija vaikui skiria minimalios ir vidutinės priežiūros priemones (įpareigojimas mokytis, nurodymas apsilankyti pas socialinį pedagogą, psichologą, kt.). Mokykla, perdavusi duomenis apie nesimokantį vaiką, turi prižiūrėti šių priemonių įgyvendinimą, ir atsiskaityti savivaldybei.

Efektyviam vaiko sugražinimo į mokyklą procesui svarbi ir lygiagrečiai su aukščiau išvardintais žingsniais savivaldybės švietimo skyriaus atliekama veikla. Tai - tobulinimosi seminarų, skirtų su mokyklos nelankančiais vaikais dirbantiems specialistams, rengimas, ir tiksliniai vizitai jaunuolių lankomose viešose erdvėse. Vizitų metu kartu su policijos pareigūnais vykdoma mokyklos nelankymo prevencija, atpažįstami ir į ugdymo įstaigas palydimi pamokų metu kitomis veiklomis užsiimantys vaikai.

Reikšmingas šios apskaitos sistemos išskirtinumas yra mokyklos dėmesys kiekvienam nelankymo atvejui. Specialistai turi galimybę ne tik stebėti lankomumą iliustruojančią statistiką, bet ir susipažinti su vaiko socialine aplinka, sunkumais, su kuriais jis susiduria mokykloje ir namuose. Tai leidžia kompleksiskai spręsti vaikų lankomumo problemas.

¹⁰ Vita Petrušauskaitė, „Romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje: Vilniaus m. ir Ukmergės r. savivaldybių palyginimas“ atliktas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu, parengta Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institute, 2012.

Svarbu paminėti, kad Ukmergės rajono mokyklas lankantys romų tautybės vaikai nėra priskiriami prie probleminių grupių švietimo sistemoje, tačiau, V. Kontvainės teigimu, mokyklose būtų tikslinga atsižvelgti į kultūrinius skirtumus tarp moksleivių ir problemas, kylančias iš romų vaikams būdingos dvikalbystės.¹¹ Ukmergės r. surinkta informacija, kad reikiamus mokymosi pagrindus romų vaikams gali dažniausiai gali suteikti tik mokykla, kuriai čia tenka didelis krūvis - romų tėvai neretai patys nėra baigę mokyklos, yra neraštingi, negali padėti vaikams namuose. Pastebima, kad vaikų pasiekimams ir motyvacijai teigiamos įtakos turi mokyklos bendradarbiavimas su mokinių tėvais, vaikų socialinių įgūdžių ugdymas, lietuvių kalbos žinių gerinimas.

7. Ukmergės praktikos pritaikymo kitose savivaldybėse galimybės

Siekiant apžvelgti teorines Ukmergės atvejo sėkmės pakartojimo kitose savivaldybėse galimybes, būtina atkreipti dėmesį į atvejo specifiką ir sociologines Ukmergės r. gyvenantiems romams būdingas ypatybes.

2012 m., kuomet Ukmergės r. išryškėjo esminiai teigiami romų vaikų dalyvavimo švietimo sistemoje pokyčiai, šiam rajonui buvo būdingi šie bruožai: 2012 m. Ukmergės r. mokyklas lankė 31 romų moksleivis, Ukmergės rajone nebuvo teritorinės romų vaikų koncentracijos (moksleiviai pasiskirstę po skirtingas kaimiškas ir miesto mokyklas), vyravo tolygus mokinių pasiskirstymas po klases.¹²

Ukmergės r. atvejo sėkmę didele dalimi lemia ugdymo įstaigų ir savivaldybių gebėjimas išlaikyti artimą kontaktą su mokyklos nelankančiais mokiniais. Artimas santykis su mokiniais geriau sukuriama ir išlaikoma tose mokyklose, kuriose moksleivių skaičius yra nedidelis, vaikai proporcingai pasiskirstę po klases, jų amžius atitinka ugdymo pakopą.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad geresnės sąlygos stebėti mokinių lankomumą, ir, esant reikalui, grąžinti nelankančius vaikus į mokyklas yra nedidelėse ir vidutinio dydžio savivaldybėse bei tose mokyklose, kuriose jau egzistuoja tam tikra mokinių diferenciacija.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad visos mokyklos turi patvirtinę vidaus tvarkos taisykles, kuriose numato vaiko grąžinimo į mokyklą žingsnius. Interviu su Vilniaus m., Šalčininkų r., Šiaulių m., Panevėžio m. ir Marijampolės savivaldybėse dirbančiais mokytojais metu buvo pastebėtas aktyvesnio bendradarbiavimo su savivaldybėmis trūkumas - pasitaiko atvejų, kai mokyklos darbuotojams perdavus informaciją apie mokyklos lankomumo problemas savivaldybėms, ši yra apsvaistoma, o mokyklos įpareigojamos problemas spręsti. Didesnis praktinis savivaldybių įsitraukimas į mokinių lankomumo stiprinimo procesus galėtų prisidėti prie ryškesnių pokyčių vietinėse švietimo įstaigose atsiradimo.

8. Romų integracijos į Lietuvos visuomenę visuomenę 2015-2020 veiksnių plane numatytos su švietimu susijusios priemonės

Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015-2020 veiksnių planas 2015 m. buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu, įgyvendinant 2011 m. balandžio

¹¹ Petrušauskaitė, „Romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje: Vilniaus m. ir Ukmergės r. savivaldybių palyginimas“, 2012

¹² Ibid

5 d. Europos Komisijos komunikatą „Dėl Europos Sąjungos romų nacionalinių strategijų plano iki 2020 metų“. Romų tautybės žmonių integracija į švietimo sistemą yra vienas iš romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 metų veiksmų plano tikslų. Šio tikslo uždaviniai apima romų tautybės vaikų ikimokyklinį, priešmokyklinį, bendrąjį ir neformalų ugdymą.

Siekiant įgyvendinti plano uždavinį „Plėtoti ir tobulinti romų tautybės vaikų ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą“, pasitelkiamos šios priemonės: bendradarbiaujant su romų integracijos klausimais dirbančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis, skatinti tėvų švietimo projektus ir stiprinti darbą su ikimokyklinio amžiaus vaikų turinčiomis romų šeimomis; skatinti naudotis teise į ikimokyklinio ar priešmokyklinio romų vaikų ugdymą atskirose savivaldybėse; organizuoti ikimokyklinį ir priešmokyklinį romų vaikų ugdymą Romų visuomenės centre.

Plane numatyta, kad uždavinys „Tobulinti romų tautybės vaikų bendrąjį ugdymą“ turi būti įgyvendinamas: parengiant ir įgyvendinant mokymo programą, skirtą mokytojų, mokyklų vadovų, švietimo pagalbos specialistų, savivaldybių administracijų švietimo padalinių specialistų kompetencijoms tobulinti; remiant iniciatyvas mažinti ankstyvąjį romų mokinių pasitraukimą iš švietimo sistemos, didinti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtrauktį, kurti saugią mokyklą; bendradarbiaujant su romų klausimais dirbančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis, parengti ir įgyvendinti mokymus savivaldybių ir mokyklų vaiko gerovės komisijose dirbantiems asmenims, mokyklose dirbantiems specialistams; parengiant metodines rekomendacijas dirbantiesiems su romų vaikais ir jaunimu; skiriant kompleksinę švietimo pagalbą, socialinę paramą ir sveikatos priežiūros paslaugas romų vaikams ir jų tėvams; mokyklose, kuriose mokosi romų vaikai įsteigiant daugiau mokytojų padėjėjų etatų, įtraukiant savanorius dirbti su romų mokiniais; užtikrinant kompleksinę švietimo pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems, iškritusiems ar anksti mokyklą palikusiems romų vaikams; remiant Vilniaus miesto savivaldybę, organizuojant Kirtimuose gyvenančių vaikų pavėžėjimą iki mokyklos. Priemonių įgyvendinimu rūpinasi Ugdymo plėtotės centras, savivaldybės, Švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, Švietimo aprūpinimo centras.

Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 m. veiksmų plano 3 priede numatyti romų integracijos progreso (rezultato) vertinimo kriterijai, atspindintys pagrindinius plano siekius ir suformuoti remiantis sociologinių apklausų duomenimis. Šie kriterijai yra analizuojami ir sociologinio tyrimo „Romų tautybės asmenų padėtis lyginant su kitais šalies gyventojais“¹³ ataskaitoje.

Žemiau pateikiami romų integracijai į švietimo sistemą vertinti skirti rodikliai:

- 1) Vaikų, dalyvaujančių ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme dalis;
- 2) Neraštingumo / nebaigto pradinio išsilavinimo lygis 10–19 m. amžiaus grupėje;
- 3) Asmenų su pradiniu išsilavinimu dalis 10–19 m. amžiaus grupėje;
- 4) Asmenų su pagrindiniu išsilavinimu dalis 10–19 m. amžiaus grupėje;
- 5) Asmenų su viduriniu išsilavinimu dalis 10–19 m. amžiaus grupėje;
- 6) Asmenų su viduriniu ir aukštesniu išsilavinimu dalis 20 – 29 m. grupėje;

¹³ VŠĮ „Diversity Development Group“ sociologinis tyrimas „Romų tautybės asmenų padėtis lyginant su kitais šalies gyventojais“, 2015.

7) Vaikų, dalyvaujančių neformaliojo ugdymo programose, dalis.

Šie rodikliai yra lyginami naudojant sociologinių tyrimų ir gyventojų apklausų metu surinktus bendrus šalies gyventojų rodiklius, turimus duomenis apie romų grupę, 2015 m. fiksuotus rodiklius romų grupėje ir nustatant siekiamus rodiklius romų grupėje 2020 m.

Romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje ir su tuo susijusios problemos, ypač vaikų lankomumo klausimas, yra įtraukiami į veiksmų planą ir jo stebėseną per vaikų dalyvavimo ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme monitoringą, išsilavinimo lygio tarp romų vaikų ir jaunuolių dokumentavimą.

9. Europos Komisijos rekomendacijų dėl efektyvių romų integracijos priemonių šalyse narėse ir Lietuvai skirtų įvertinimų švietimo srityje apžvalga

2011 m. Europos Komisija priėmė Europos Sąjungos komunikatą dėl nacionalinių romų integracijos strategijų, didžiausią dėmesį skiriant švietimo, įdarbinimo, sveikatos priežiūros ir būsto klausimams. Komunikatas pakvietė visas valstybes nares pateikti Europos Komisijai savo romų įtraukties strategijas arba platesnės įtraukties strategijas, kuriose figūruoja romai. Pagrindinė atsakomybė ir kompetencijos, siekiant pagerinti visų neintegruotų grupių, įskaitant romus, situaciją tenka valstybėms narėms.¹⁴

Siekiant apžvelgti Europos Komisijos rekomendacijas dėl efektyvių romų integracijos priemonių šalyse narėse ir Lietuvai skirtus įvertinimus švietimo srityje, buvo išanalizuota: 2013 Komisijos komunikatas dėl tolesnio nacionalinių romų integracijos strategijų įgyvendinimo, 2014-ųjų m. pranešimas apie bendrą pažangą visose pagrindinėse srityse, 2015 m. Komunikatas dėl ES teisės aktų vykdymo įgyvendinant nacionalines romų integracijos strategijas, 2016 m. Komunikatas dėl ES romų integracijos nacionalinių strategijų ir Europos Tarybos rekomendacijų dėl veiksmingų romų integracijos priemonių valstybėse narėse) įgyvendinimo vertinimo.

Europos Komisijos komunikate „ES romų integracijos nacionalinių strategijų planas iki 2020 m.“ valstybės narės yra raginamos vystyti nuoseklią romų integraciją ir sutelkti savo dėmesį į keturis prioritetus iš kurių šiame darbe aktualiausias yra švietimas. Norėdama paskatinti valstybes nares aktyviau dirbti romų integracijos srityje, komunikate Komisija įsipareigoja teikti valstybėms narėms papildomą paramą, pirmiausia joms naudojant romų integracijai skirtas ES lėšas.

Išanalizavus Komisijos vertinimus nuo 2013 metų, galima pastebėti, jog šalys narės padarė nemažą pastangą švietimo srityje romų integracijai gerinti, tačiau realūs pokyčiai vis dar lieka nepakankami. Vienas iš pagrindinių Europos Komisijos siūlymų yra pastangos kovoti su nelygiomis teisėmis į švietimą, mėginti užtikrinti romų vaikams vienodas galimybes mokytis, efektyviai sprendžiant kliūtis, kylančias tiek iš romų mokinių tiek pedagogų pusės. Tai galima padaryti, pavyzdžiui, didinant romų vaikų tėvų informuotumą apie švietimo naudą ir vykdant mokymus skirtus pedagogams apie tai, kaip sukurti klasėse nediskriminuojančią aplinką romų tautybės ir kitų tautybių mokinių atžvilgiu.

¹⁴ Projekto „Vietinės romų platformos - kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ interneto svetainė<<http://www.romuplatforma.lt/tarptautines-organizacijos/europos-komisija/>>

Viena svarbiausių problemų ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse narėse yra ankstyvasis romų vaikų pasitraukimas iš švietimo sistemos. Nors daugelis šalių jau ėmėsi ankstyvojo mokyklos palikimo prevencijos, tačiau ši strategija nėra išskirtinai nukreipta į romų vaikus, kurie vis dar palieka mokyklą anksčiau lyginant su ne romų tautybės mokiniais. Todėl Europos Komisijos rekomendacijomis siūloma skatinti ankstyvojo ugdymo prieinamumą ir kokybę, taip sumažinant mokyklos nebaigusių žmonių skaičių. Per pastaruosius kelis metus pastebimas didelis šalių narių indėlis į ankstyvojo ugdymo stiprinimą - daugiau lėšų skiriama statyti vaikų darželius, keičiami teisės aktai įvedant arba pratęsiant privalomą priešmokyklinį ugdymą.

Iš Europos Komisijos rekomendacijų Lietuvai romų švietimo klausimais galima išskirti kelis pagrindinius siūlymus, kurių laikymasis ir stiprus priežiūros mechanizmas galėtų pagerinti esamą situaciją. Viena pagrindinių romų įsitraukimo į švietimą priemonių yra romų tėvų ir vaikų motyvacijos mokytis skatinimas, informuojant juos apie realią švietimo naudą ir ir suteikiamas galimybes. Kadangi tėvai yra pagrindinis pavyzdys vaikui, jų skatinimas mokytis turi didelę įtaką vaiko lankomumui ir požiūriui į mokslą apskritai.

Kitas taip pat svarbus žingsnis siekiant skatinti romų integraciją į švietimo sistemą yra trečiųjų šalių suvokimo apie kultūrų įvairovę ir toleranciją didinimas, pavyzdžiui, reikėtų kelti mokytojų bei su romų etnine grupe dirbančių institucijų darbuotojų kvalifikaciją. Pasitelkiant mokymus ir kitas informavimo priemones, svarbu supažindinti su romų tautybės atstovais dirbančius specialistus apie romų kultūrą, papročius. Šios žinios pedagogams leidžia geriau suprasti problemas, su kuriomis susiduria romų vaikai, ir padėti jas spręsti.

Ne tik Lietuvai, bet ir kitoms šalims narėms ES komunikatuose rekomenduojama skirti daug dėmesio romų vaikų diskriminacijos mažinimo klausimui. Kova su romų etninei grupei priklausančių vaikų diskriminacija yra svarbi siekiant gerinti mikroklimatą mokyklose ir didinti vaikų norą grįžti į ugdymo procesą. Kai vaikui yra užtikrinamas saugumas ir gera savijauta mokykloje, jis, manoma, rečiau norės pasitraukti iš ugdymo proceso. Siekiant geresnio romų dalyvavimo švietimo sistemoje, be visų įvardintų sprendimų taip pat yra rekomenduojama užtikrinti konstruktyvų dialogą su pilietine visuomene, glaudžiai bendradarbiauti su vietos ir regionų valdžios institucijomis, kurios prisideda prie priemonių efektyvinimo ir naujų sprendimų paieškos. Taip pat labai svarbu užtikrinti šių priemonių veiksmingo stebėjimą ir vertinimą, pagal kurį jos turi būti nuolat atnaujinamos ir keičiamos, siekiant geriausio rezultato ir efektyvumo.

Daugelis iš aukščiau ES siūlomų priemonių skirtingais lygmenimis jau yra naudojamos Lietuvoje. Pavyzdžiui, Lietuvoje yra įsteigta nacionalinė romų platforma - Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, kuris koordinuoja Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 metų veiksmų plano priemonių įgyvendinimą. Departamentas parengė ir Europos Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generaliniam direktoratui pateikė projektą „Vietinės romų platformos – kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“. Projekto metu yra siekiama sukurti bendradarbiavimo tarp romų bendruomenių ir vietos savivaldybių mechanizmą, užtikrinantį efektyvią vietos valdymo lygmens įtrauktį į romų integracijos procesą.¹⁵ Įgyvendinant projektą, penkiose

¹⁵ Projekto „Vietinės romų platformos - kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ interneto svetainė <<http://www.romuplatforma.lt/apie-projekta/>>

Lietuvos savivaldybėse, kuriose telkiasi didžiausios romų bendruomenės įsteigtos romų platformos. Romų bendruomenės atstovai buvo apmokyti pagal Europos Tarybos ir Europos Komisijos programą ROMED („Mediation for Roma“). Šie atstovai atlieka tarpininkų tarp vietos romų bendruomenių ir savivaldybės institucijų vaidmenį, siekiant užtikrinti darnų dialogą tarp šių dviejų suinteresuotų šalių. Taip pat projekto rėmuose vykdyti mokymai su romų švietimu dirbantiems specialistams: savivaldybių administracijos darbuotojams, socialiniams darbuotojams, mokytojams, suteikiant jiems žinių, kaip dirbti su šia tiksline grupe.¹⁶ Projektas buvo pradėtas vykdyti 2016 m. gegužės mėn. o antrajame projekto etape, kuris prasidės 2017 m. birželį, bus skiriamas dar didesnis dėmesys romų integracijai į švietimo sistemą.

Apibendrinant Europos Komisijos vertinimą ir siūlymus, pagrindinės priemonės, kurių stiprinimo turėtų imtis Lietuva, yra romų vaikų ir tėvų informuotumo apie švietimo naudą didinimas, su romų bendruomenėmis dirbančių specialistų žinių gerinimas ir kvalifikacijos kėlimas, diskriminacijos romų vaikų atžvilgiu mokyklose mažinimas, bendradarbiavimo romų švietimo klausimais su vietos ir regionų valdžia stiprinimas bei priemonių įgyvendinimo koordinavimo ir stebėsenos proceso stiprinimas. Nors šios priemonės Lietuvoje yra vykdomos skirtingais lygmenimis, svarbu atrasti efektyvesnį jų panaudojimo būdą ir užtikrinti nuolatinį jų efektyvumo vertinimą, monitoringą ir atnaujinimo procesą.

10. Išvados ir rekomendacijos

Atlikus interviu su tikslinėmis specialistų grupėmis penkiose Marijampolės, Vilniaus m., Panevėžio m., Šiaulių m. ir Šalčininkų r. savivaldybėse, buvo nustatyta, jog lankomumas yra pagrindinė kompleksinė problema, su kuria susiduriama mėginant integruoti romų tautybės vaikus į švietimo sistemą. Atsižvelgiant į tai, tyrimo metu buvo analizuojamos teorinės bei praktinės priemonės lankomumui užtikrinti savivaldybių mokymosi įstaigose.

Pagal oficialius švietimo dokumentus, įstatymus bei aktus parengtoje teorinėje vaiko grąžinimo į mokyklą scheme išryškėjo pagrindinės problemos, trukdančios efektyviam priemonių vaikui sugrąžinti į mokyklą taikymui. Galima išskirti keturis trūkumus, kurių egzistavimas stabdo sėkmingą romų vaikų lankomumo užtikrinimą, tai - biurokratizmas, uždaras atsakomybės perleidimo ratas “mokykla - savivaldybė - mokykla”, darbuotojų trūkumas, finansavimo ir moralinio palaikymo mokykloms trūkumas iš savivaldybių švietimo bei gerovės skyrių. Taip pat kokybinių interviu metu paaiškėjo, jog pedagogams trūksta mokymų, kurie leistų geriau susipažinti su romų tautybės kultūra ir suteiktų žinių apie tai, kaip romų vaikus sudominti ir motyvuoti lankyti mokyklą. Be visa to, akcentuojama romų tėvų vaidmens įtraukiant vaikus į švietimo sistemą reikšmė: itin svarbu bendradarbiauti su romų šeimomis ir kartu spręsti vaikų lankomumo problemas.

Ukmergės r. savivaldybės atvejo sėkmės analizė suteikia naudingų įžvalgų apie tai, ką galėtų ir turėtų daryti savivaldybės, kad užtikrintų romų vaikų lankomumą. Vienas pagrindinių sėkmę lemiančių faktorių yra ugdymo įstaigų ir savivaldybių gebėjimas išlaikyti

¹⁶ Projekto „Vietinės romų platformos - kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ interneto svetainė <<http://www.romuplatforma.lt/apie-projekta/>>

artimą kontaktą su mokyklos nelankančiais mokiniais bei didesnis praktinis savivaldybių įsitraukimas į mokinių lankomumo sistemos priežiūrą.

Svarbu atsižvelgti į Europos Komisijos romų švietimo rekomendacijas ir siūlymus. Siekiant stiprinti romų integraciją į švietimo sistemą Lietuvoje, būtina skatinti ne tik romų vaikų, bet ir jų tėvų motyvaciją leisti vaikus į mokyklą, kelti mokyklose ir savivaldybėse dirbančių specialistų kvalifikaciją, imtis priemonių diskriminacijai mažinti bei stiprinti vietos ir regionų valdžios bendradarbiavimą romų švietimo klausimais. Verta pridurti, jog visų priemonių įgyvendinimas turi įtraukti koordinavimo ir stebėsenos procesą, kuris leistų vertinti priemonių veiksmingumą ir jų atnaujinimą.

Siekiant efektyvinti baudų taikymą mokyklos nelankančių vaikų tėvams, tikslinga remtis Švedijos, kurios švietimo sistemoje didelis dėmesys skiriamas vaikų lankomumui, pavyzdžiu. Švedijoje, kaip ir Lietuvoje, vaikai iki 16 metų privalo lankyti mokyklą. Švedijos savivaldybės taiko prevencines ir drausminamąsias priemones, iš kurių išskiriamas sėkmingai veikiantis finansinių nuobaudų mokyklos nelankančių vaikų tėvams taikymas. Priklausomai nuo mokyklos tvarkos pažeidimų dažnumo, vaikų į mokyklą neleidžiantys arba nedrausminantys nelankančių mokinių tėvai yra įspėjami apie gresiančią baudą. Jei įspėjimo nėra paisoma, nelankančių vaikų tėvams yra skiriama pinigine buda, arba socialinių išmokų sumažinimas/sustabdymas. Kadangi ši praktika yra sėkmingai taikoma, ji veikia ir kaip prevencinė priemonė.¹⁷

Didesnis mokytojo padėjėjų skaičius mokyklose taip prisidėtų prie romų integracijos į švietimo sistemą stiprinimo. Tokiose Europos Sąjungos valstybėse kaip Austrija, Švedija, Olandija švietimo darbuotojų skaičius yra didelis, todėl pamokų metu kiekvienam mokiniui, taip pat ir romų kilmės vaikams, tenka daugiau mokytojo ar mokytojo padėjėjo dėmesio.

Švietimo darbuotojų skaičiaus didinimas ir jų socialinės padėties gerinimas, socialinių darbuotojų krūvio perskirstymas Lietuvoje ne tik spręstų bendrąsias socialines šalies problemas, bet ir pagerintų romų vaikų situaciją mokyklose mikro lygmeniu.

¹⁷ Internations, „Education and Schools in Sweden“, 2017.

<<https://www.internations.org/sweden-expats/guide/living-in-sweden-15471/education-and-schools-in-sweden-2>>

**Local Roma integration measures and their complementariness with state action
under the Action plan for Roma integration into Lithuanian society for 2015-2020 and
Council Recommendation on effective Roma integration measures in the member States
with special focus on education**

Summary

Children and young people make up a large part of the Roma population living in Lithuania. According to sociologists, the age structure of the Roma community is different from all the Lithuanian population age structure. This group of the population is relatively younger. This means that a large part of the Lithuanian Roma faces the country's education system in one way or another. Children and young people - when learning, their parents - when making decisions about children's education. For this reason, education should be one of the most significant Roma integration policy priorities.

Nevertheless, Roma children's participation in the Lithuanian education system remains still a significant problem, that has a direct impact on the efficient integration of the Roma into Lithuanian society.

It is noticed that young Roma children in schools face certain difficulties, such as difficult financial conditions at home, parents' lack of education, the belated beginning of the school attendance. This can lead to an early withdrawal of Roma children from the education system. In order to keep Roma children in schools, active actions of educational institutions and the municipal administration are required.

The main aim of this research is to prepare the study on Roma participation in Lithuanian education system, which will provide more detailed information on the Roma integration into education measures on local, national and international levels, and the practical options to include Roma in the education process.

After the interviews with target specialist groups in five municipalities (Marijampolė, Vilnius., Panevėžis m., Šiauliai. and Šalčininkų r.), it was found that school attendance is the main and complex problem encountered in attempting to integrate Roma children into the education system. Consequently, the study was focused on the analysis of theoretical and practical measures to ensure the school attendance in five municipalities.

The analysis of official education documents, laws and regulations, the theoretical child's return to school scheme, and qualitative interviews, highlighted the main problems that hinder effective application of means to return children to school. The following four defects whose existence hinders the successful assurance of Roma children's attendance were found: excessive bureaucracy/red-tape; vicious circle to get rid of the responsibility (School - Municipality - School), lack of staff, lack of funding and the lack of moral support for schools from local education and welfare departments in municipalities.

Also, qualitative interviews revealed a lack of training for teachers, which would allow better access to Roma culture and to provide knowledge about how to motivate and engage Roma children to attend school. In addition, the emphasis on the role of parents of Roma children in the education system is put: it is essential to cooperate with Roma families and children together to tackle attendance issues.

Such solutions as increase of the number of education staff, improvement of their social conditions, and redistribution of social workers workload could not only improve the situation of Roma children in schools at the micro level, but also help solving common social problems in the country.